

Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2018 / Volume: 6, Issue: 12, July 2018

TIRHALA SANCAĞI'NDAN YUNANİSTAN'A TERKEDİLEN OSMANLI MİRASI*

Transferred Ottoman Heritage To Greece From Sanjak Of Trikala

Ferdi ÇİFTÇİOĞLU**

ÖZ

Balkanlar, uzun süre Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Yaklaşık beş yüz elli yıl devam eden bu süreçte Osmanlı Devleti her yönüyle bu coğrafyaya mührünü vurmuştur. Bölge kültürel ve demografik anlamda kısa sürede Türkleşmiştir. Bununla birlikte yeni şehir ve yerleşim yerleri kurulmuş, mevcut şehirler yeniden imar ve ihya edilmiştir. Türklerin bölgeye iskânı ile birlikte, buradaki yapıların mimari özellikleri de değişmeye başlamıştır. Çok sayıda han, hamam, medrese, cami, mescid, mektep, sebil, tekke, türbe ve zaviyenin inşası gerçekleştirilmiş, böylelikle Türk-İslam kültür ve medeniyeti bu topraklara yerleşmeye başlamıştır.

Yunanistan, Balkanlarda Türk idaresine en erken katılan ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti boyunca Türk nüfusun en yoğun yaşadığı ülkeler arasında yer almıştır. Bölgeye yönelik araştırmalar, Balkanlarda en fazla Türk eserinin bu ülkede inşa edildiğini ortaya çıkarmıştır. Yunanistan'da Türkler tarafından inşa edilen bu eserlerin önemli bir kısmı Tırhala Sancağı sınırları içerisinde bulunmaktadır. Sancak, yaklaşık beş asır Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, 1881 yılında imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Yunanistan'a devredilmiştir. Sancağın Yunanistan'a devri sırasında bünyesindeki birçok Osmanlı mimari eser ve emlâkının terki de gerçekleşmiştir. 2 Ocak 1882 yılında Osmanlı Devleti'nden Yunanistan'a terk edilen vakıflar ve bu vakıflara gelir sağlayan arazi ve binalar kayıt altına alınmıştır. Bu çalışma sancağın kazalarında bulunan vakıfların ve onlara bağlı emlâkın çeşidini ve miktarını ortaya koyma amacıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Yunanistan, Tesalya, Tırhala Sancağı, Devredilen Miras.

* Bu çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında hazırlanan "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı" başlıklı doktora tezinden uyarlanmıştır.

** Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ferdi.ciftcioglu@cbu.edu.tr

ABSTRACT

The Balkans remained under the Ottoman rule for a long time. In this process, which lasted for about five hundred and fifty years, the Ottoman Empire became influential in every way in this geography. The region became Turkified in cultural and demographic terms in a short time. New cities and settlements were established, and the existing cities were rebuilt and rehabilitated. Along with the settlement of the Turks to the region, the architectural characteristics of the structures in the region began to change. Many inns, hammams, madrasahs, mosques, masjids, schools, fountains, dervishes, tombs and small dervish lodges were constructed. Thus, Turkish-Islamic culture and civilization began to settle in these lands.

Greece was one of the earliest countries to join the Turkish dominance in the Balkans. Moreover, it was one of the countries where the Turkish population lived most intensively. Investigations for the region reveal that the most of the Turkish artifacts in the Balkans were built in this country. An important part of these structures built by the Turks in Greece is located within the boundaries of the Sanjak of Trikala. Sanjak remained under the Ottoman rule for about five centuries and was handed over to Greece by the Istanbul Treaty signed in 1881. During the devolution of Sanjak to Greece, many Ottoman architectural works were left in Greece. The foundations left to Greece by the Ottoman State on 2 January 1882 and the buildings providing income to these foundations were recorded. This study is carried out with the aim of revealing the types and amounts of foundations and their affiliated real estate located in the districts of the sanjak.

Keywords: Balkans, Greece, Tesalia, Trikala Sanjak, Abandoned Legacy.

A.Giriş

Balkanlar, coğrafi konumu ve siyasi önemi itibarıyla tarihin her döneminde ilgi odağı olmuştur. Birçok milletin ve kültürün ortak buluşma noktası olan bu coğrafya, Osmanlı Devleti'nin başlıca yayılma alanı arasındadır. Devletin XIV. yüzyılın ortalarında başlattığı Balkan fetih ve iskân hareketiyle Osmanlı Balkan hâkimiyeti, yaklaşık beş yüz elli yıl sürmüştür. 1354'te Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlara girmesiyle Balkanların kapısı Türklere açılmış ve yaklaşık bir asır içinde bölge, hâkimiyet altına alınmıştır. Böylece Gazi Süleyman Paşa ile başlayan, I. Murad ile devam eden Balkan fütühâtı, Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihleriyle tamamlanmıştır (Moğol, 2015: 770).

Balkanların Osmanlı hâkimiyetine girmesi belirli plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. Osmanlı kuvvetleri Balkanlardaki ilerleyişini, Romalıların yaptırdığı ve daha sonra Bizans'ın da kullandığı yollardan yararlanarak sürdürmüştür (Doğru, 2015: 791). Süleyman Paşa bölgedeki bu yollar üzerinde sol kol, orta kol ve sağ kol olmak üzere uçlar teşkil ederek fetih hareketlerini organize etmiştir (İnbaşı, 2015: 807). Bu üç istikamette yapılan fetihlerin sol kolunu Yunanistan üzerine yapılan akınlar oluşturmuştur. 1390'lı yıllarda Makedonya ve

Selanik'in fethine müteakip Osmanlı birlikleri Yunanistan'ın orta bölgesine doğru ilerlemeye başlamıştır (Pitcher, 2001: 81). Hacı İlbey ve Evrenos Bey bu akınları gerçekleştiren akıncı beyleri olarak Osmanlı askeri kuvvetinin sol kol ucunda faaliyet göstermiştir (İnalçık, 2008: 233). 1393 yılında Evrenos Bey komutasındaki Osmanlı birlikleri Tesalya ovasına uzanmış ve Yunanistan'ın orta bölgesi Tesalya'ya hâkim olmuştur (İnalçık, 2005: 25; Kiel, 2011: 522). Bölgedeki yerleşim birimlerinden Larissa, Türkleşerek Yenişehir adını almış (Kiel, 2011: 523; Pitcher, 2001: 81), bütün bir eyalet Evrenos Bey'e tımar¹ olarak verilmiştir (Jorga, 2009: 206; Kayapınar, 2004: 133). Böylece devlet, Yunanistan'ın orta bölgesi, Tesalya'da hâkimiyeti sağlamış, burada Tırhala Sancağı'nı kurmuştur.

Sancağın kuruluşunun ardından Evrenos Bey ve oğulları, buraya Anadolu'dan getirdikleri Türkleri yerleştirmiş ve bölgede ilk İslami yapıları inşa ettirmeye başlamıştır (Kiel, 2011: 522). Kısa sürede gelişimini tamamlayan Tesalya (Gökacı, 2001: 405), 1821 Yunan isyanına kadar Osmanlı yönetiminde Tırhala Sancağı olarak varlığını devam ettirmiştir. 1821 Yunan isyanıyla başlayan Yunanistan'ın bağımsızlık çabaları 1829'da sonuç vermiş ve 1830 yılında Yunanistan Krallığı kurulmuştur. Yunanistan Krallığı'nın kuruluşundan itibaren sancağın oturduğu Tesalya bölgesi, Türk-Yunan anlaşmazlığının ve hudut çatışmalarının yaşandığı bölge haline gelmiştir. Yarım asır devam eden bu emniyetsiz ortam ve eşkıyalık faaliyetlerinin had safhaya ulaştığı dönem, 1878 Berlin Antlaşmasıyla sona erdirilmeye çalışılmıştır. Büyük güçlerin bölge üzerine emelleri açığa çıktıkça, Türk-Yunan arasındaki hudut ve anlaşmazlık uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Nitekim Büyük güçlerin müdahaleleri çerçevesinde sürdürülen ve üç yıl süren Türk-Yunan hudut görüşmeleri 1881 yılında imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla Osmanlı aleyhine sonuçlanmıştır. Yapılan uzun görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti Tesalya bölgesini Yunanistan'a devretmiştir. Sancağın devri sırasında Osmanlı mirası birçok eser de Yunanistan'a terk edilmiştir. Terk edilen Osmanlı mirası, Balkan coğrafyası geneline bakıldığında önemli bir yekûn teşkil etmiştir. Keza Yunanistan'ın Osmanlı Devletindeki konumu diğer Balkan ülkelerine göre farklılık göstermekte idi. Yunanistan, Balkanlarda Türk idaresine en erken katılan ve Türk nüfusun en yoğun yaşadığı ülkeler arasındaydı. Bu bağlamda bölgeye yönelik araştırmalar göstermiştir ki, sayı itibarıyla en fazla Türk eseri bu ülkede inşa edilmiştir (Kaymakçı, Özgün, 2016: 242). Ekrem Hakkı Ayverdi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarını kaynak olarak Osmanlı döneminde bugünkü Yunanistan hudutları içerisinde Türklerin yapmış olduğu 3771 eseri tespit etmiştir (Ayverdi, 2000: 193-336). Eserlerin yapı türü bakımından dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (İbrahimgil, 2015: 1901).

¹ Söz konusu tımarın iskânı “H. 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala” defterinde detaylı olarak anlatılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: (Delilbaşı-Arkan, 2001: XVII)

Tablo 1: Arşiv Kayıtlarına Göre Yunanistan'daki Osmanlı Eserlerinin Miktarı

Yapı Türü	Arşiv Kayıtlarında Tespit Edilen Eser Sayısı	Yapı Türü	Arşiv Kayıtlarında Tespit Edilen Eser Sayısı
Cami-Mescid	2336	İmaret	65
Tekke	307	Hamam	134
Türbe	30	Köprü	25
Medrese	182	Saat Kulesi	5
Mektep	315	Su Kemerli	6
Darül-Kurra	7	Çeşme	10
Han	171	Sebil	4
Kervansaray	10	Hayratlar	142
Kale	22		
Toplam		3771	

Bugün Yunanistan'da ayakta kalabilen Türk eserlerinin sayısı 750 civarındadır (İbrahimgil, 2015: 1901). Bu eserlerin birçoğu Türklerin bölgeden çekilmeleri sırasında Yunanistan'a terkedilmiş ve Yunan devleti envanterine dâhil edilmiştir. Bu süreçte camilerin kiliseye dönüştürülmesi, saat kulelerine haç takılarak bu yapıların Yunanistan mirasına kazandırılması bunlardan sadece birkaçıdır. Oysa devlet, Balkan topraklarındaki ilk fetihleri arasında yer alan bölgede, hâkimiyetinde kaldığı süre içerisinde birçok kültürel miras ögesi oluşturulmuştur. Örneğin Tırhala sancağındaki Osmanlı kültürel ve demografik birikimi uzun yıllar artarak devam etmiş, Yunan İsyanı sonrasında krallığın kurulmasıyla bu birikim kesintiye uğramıştır. 24 Mayıs 1881'de imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Yunanistan'a bırakılacak yerlerde ikamet eden halka haklarının korunacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıca Antlaşma'nın 4. maddesi gayrimenkul tasarruf haklarının korunmasını da neticeye bağlamıştır. Yunan idaresine geçen yerlerde Osmanlı kanunlarına göre kişilerin tasarrufunda bulunan çiftlik, mera, kışlak, çayır, her türlü arazi ve emlakın temlik hakları Yunanistan tarafından kabul edileceği teminat altına alınmıştı. Cami, okul, medrese, miras ve hayratın idaresine ait vakıf emlaklarının hüccetleri de onaylanacaktı (Serbestoğlu, 2014: 1080). Nitekim Yunanistan Büyük Devletlerin uyarılarına rağmen antlaşma maddelerine uymamıştır. Bölgedeki Türk nüfusu göçe zorlanmış ve yerlerine Rumlar yerleştirilmiş (Serbestoğlu, 2014: 1083), buradaki Osmanlı mirası ise yavaş yavaş Yunanistan'a terk edilmiştir. Sancaktan Yunanistan'a terk edilen kazalarda bulunan cami, mektep, vesaire hayrat ve onlara bağlı, dükkân, tarla, bağ, bahçe, han hamam vesaire emlakın da Yunanistan'a terki belgelere yansımıştır. Yenişehir-i Fenâr, Tırhala, Golos, Çatalca, Kardiçe ve Ermiye kazalarında bulunan, vakıf ve onlara bağlı emlakın çeşidi ve miktarı 2 Ocak 1882 yılındaki sayımla kayıt altına alınmıştır. Fakat adı geçen sancaktan Yunanistan'a terk edilen Osmanlı mirası ulaştığımız kayıttaki mirasın çeşidi ve miktarından çok daha fazladır. Kaldı ki terk edilen özel mülkiyet kısmı başlı başına farklı araştırmalara konu olabilecek düzeydedir. Çalışmamız, sancaktan Yunanistan'a terk edilen mirasın muhasebe kaydının

tutulduğu vakıf defterinden hareketle ortaya çıkmıştır. Elimizdeki bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Defterleri bölümünde EV.d koduyla ve 25155 sıra numarasıyla kaydedilmiştir. Defterin başlangıç tarihi Hicri 11 Safer 1299 yılıdır. Defter ciltli şekilde 29cm x 41cm ebadındadır. Defter toplam 20 varaktan oluşmaktadır. Defterin cildi ebruludur. Defterin son sayfasında Rumi 21 Kanun-i Evvel sene 97 tarihinde tutulduğu ve 29 Kanun-i Evvel sene 97 yılında tasdik olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca defterde, Tahrir Müdürü İsmail Efendi ve bu iş için görevli memur Mustafa Efendi marifetiyle tutulmuş olduğu bilgisine de yer verilmiştir. Defterdeki çok sayıda bilginin belirli kısımları kullanılmıştır. Şöyle ki defterde; taşınmazın veya hayratın ortalama değeri, mülkün çeşidi, hayratın cinsi, bunların bulunduğu mahalle-köy-kaza, mirasın defter, umumi ve vakıf numarası, hangi vakfa bağlı olduğu, vakfin koşullarına dair bilgiler verilmiştir. Mülahazat kısmında vakfın mütevellisi ve banisinin olup olmadığı bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Tırhala Sancağı kazalarından Yunanistan'a terk edilen cami, mektep, vesaire hayrat ve onlara bağlı, dükkân, tarla, bağ, bahçe, han hamam vesaire emlakı dair bilgiler çalışmanın konusunu ortaya koymuştur.

B. Yenişehir-i Fenâr Kazası'ndan Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Yenişehir-i Fenâr (Larissa), Tesalya'da yer alan bir şehirdir. Osmanlı kayıtlarında Yenişehir-i Fenâr veya Tesalya Yenişehri olarak geçmektedir (Bıçakçı, 2003: 420). Şehir nüfusunun tamamı Türklerden oluşmuştur (Selçuk, 2015: 820). Şehirde ilk idari ve askeri teşkilatlanma Fatih döneminde yapılmıştır. 1457 yılında Mora seferi sebebiyle şehre uğrayan Fatih Sultan Mehmet, o zamanlar Rumeli Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olan Yenişehir'in idarî ve askerî yapılanmasını bizzat yapmıştır. Bu sırada oldukça küçük ve harap bir durumda olan Yenişehir kalesi, Gazi Turuhan Bey tarafından yıktırılmış ve yıkılan kalenin taşları ile şehirde han, hamam, cami ve medrese gibi binalar yapılmıştır (Çelebi, 2011: 190). Bu doğrultuda Yenişehir, Osmanlı Devleti tarafından adeta yeniden inşa edildiği için şehrin ismi de “Yenişehir” olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca şehrin ismini Anadolu'da bulunan diğer Yenişehir'den ayırt edebilmek için şehrin adına şehrin yakınlarında bulunan Fenâr kasabasının adı da eklenmiş ve bu şehre “Yenişehir-i Fenâr” da denilmiştir (Akyay, 2001: 40).

Resim 1: Yenişehir-i Fenâr Kazası'nda bulunan cami ve Köstem Nehri üzerinde bulunan Osmanlı eseri taş köprü²

Yunanistan'daki Osmanlı mimari eserleri üzerine incelemelerde bulunan Ekrem Hakkı Ayverdi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki arşiv kayıtlarından hareketle, Yenişehir'de 1880'lerde yetmiş sekiz adet caminin varlığını bildirmiştir³. Ayverdi'nin Yenişehir'deki Cami sayısı ile ilgili vermiş olduğu bilgiler ile Yenişehir evkaf defterindeki bilgiler kıyaslandığında, küçük farklılıklar görülmekle birlikte genel olarak bilgiler örtüşmektedir. Ayverdi Yenişehir'deki cami sayısının yetmiş

² 20. Yüzyıl Başlarında Balkanlar... <http://www.akyazi.net/20-yy-baslarinda-balkanlar-29390h.htm>, 20. fotoğraf. (Erişim tarihi: 06.05.2018).

³ Ayverdi'nin araştırmaları doğrultusunda Yenişehir'de bulunan camiler: Abdallar Cami, Abdülaziz Efendi Cami, Acuz-zade İbrahim Efendi Cami, Ahmed Efendi Cami, Ahiler Cami, Akçeli-zâde Ahmed Ağa Cami, Ak Ovalı-zâde Hatem Efendi Cami, Aksaray Cami, Arnavud Mahallesi Cami, Ayşe Hatun Cami, Aziz Efendi Cami, Balçıklı Süleyman Ağa Mescidi, Bayraklı- Kadı Muslihuddin Cami, Bezađiri Cami, Bırasko Cami, Burak Bey Cami, Burmalı Cami, Cevizli Cami, Çarşı Cami, Çelebi Cami, Çömlekçiler- Nam-ı Diğer Kozlu Cami, Debbağhane Mahallesi Cami, Darü'l-Kurra Cami, Defterdar Osman Paşa Mescid Cami, Demir-zade Mescidi, Divane Müezzin Cami, Eski Cami, Fatma Hatun Cami, Gazi Hasan Bey Cami, Gazi Hüseyin Bey Cami, Gollu veya Gullu Cami, Hacı Behram Cami, Hacıbekir Cami, Hacı Efendi Cami, Hacı Hasan Cami, Hacı İbrahim Ağa Cami, Hacı Kara Ahmed Cami, Hoca Ağa Mescidi, İshak Subaşı Mescidi, Hûma Hatun Mescidi, Kınare Cami, Kapıcıbaşı Mustafa Ağa Cami, Kara Ahmed Efendi Cami, Karaca Evhadlı Cami, Kardiçe Cami, Kırklar Cami, Kozlu Cami, Kürd Mustafa Ağa Cami, Mahkemeci (?) Ömer Ağa Cami, Mekelli (?) Cami, Menzilci Mehmed Ağa Cami, Mevlevihane Cami, Muharrem Paşa Cami, Murad Ağa Cami, Müezzin Mehmed Efendi Cami, Nalband-zâde Cami, Ömer Ağa Mekikcizade Cami, Ömer bey Cami, Saat Cami, Servili Cami, Seyyid Abdülkadir Efendi Mescidi, Seyid Hoca Mescidi, Sürmeli Cami, Şahoğlu Nur-i Osmanî Cami, Şehzade Hacı Ömer Efendi Mescidi, Şehla Hacı Hasan Efendi Mescidi, Şeyh Cami, Şeyh Hacı Efendi Cami, Taş Hamza Cami, Taylasanlı Cami, Tezkireci Ali Efendi Cami, Turuhan Bey Cami, Türbe Cami, Yeğen-zâde Mescidi, Yeni Cami'dir. Bkz: (Ayverdi, 2000: 324-327).

sekiz olduğunu ifade etmiş, evkaf defterinde ise yetmiş iki caminin kaydına ulaşılmıştır (BOA.EV.d.25155). Nitekim XIX. yüzyılın sonlarına doğru kazanın Yunanistan'a devriyle birlikte; cami (72), mescid (87), mektep (39), medrese (8), tekke (8), türbe (19), sebil (13), mezarlık (51), esir mezarı (2), kabristan (8) ve iki adet dergah Yunanistan'a terkedilmiştir. Yenişehir'deki dini ve sosyal yapılar incelendiğinde kazada çeşme olmayıp su ihtiyacının kuyular aracılığıyla giderildiği bilgisine ulaşılmıştır. Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:1, 1288/1871: 110; Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:2, 1292/1875: 118). Ayrıca sancağın Yunanistan'a devri sırasında varlığını bildiğimiz dini ve sosyal yapıların hiçbirisi günümüze ulaşamamıştır. Keza Yunanistan'daki Türk eserleri üzerine yapılan çalışmalarda Yenişehir'in adının geçmemesi bu ifadeyi desteklemektedir (Halaçoğlu, 1974: 94). Ayakta kalabilmiş az sayıdaki Osmanlı eseri ise 1941 yılında gerçekleşen büyük depremde yıkılmıştır (Bıçakçı, 2003: 428; Çam, 2000: 385).

Kazada dini ve sosyal yapıların yanı sıra bu yapılara gelir sağlayan ve vakıf bünyesinde işlevini yürüten çeşitli binalar ve araziler bulunmaktadır. Çok sayıda dükkân, hane, hamam, mağaza vs. binaların yanında tarla, bağ, bahçe, arsa, meşelik, çayır, yaylak vs. arazi söz konusu vakıflara gelir sağlayan mülkler arasındadır. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere sancaktaki vakıf sayısı ve vakfa gelir getiren bina ve arazi sayısının asgari düzeyde olduğunu düşünmekteyiz. Keza bu çalışmada, kayıt altına alınabilen kamu emlâkının bir kısmının kaydına ulaşabildiği ve bu emlâkın özel mülkiyet boyutuna hiç yer verilmediği düşünülürse, Yunanistan'a terk edilen mirasın sayı ve çeşidinin hayli fazla olduğu ortaya çıkacaktır. Ayrıca ulaşılan kaynakların da net bilgiler vermekten uzak kaldığı görülmektedir. Örneğin vakfa gelir getiren arazilere baktığımızda, bunların büyüklükleri yerine ortalama değerlerinin kuruş cinsinden verildiği görülmektedir. Oysa olması gereken, arazinin büyüklüğü ya da küçüklüğü üzerinden kayda geçilmesidir. Bir takım eksiklikleri bulunmasına rağmen aşağıda Yenişehir-i Fenâr kazasından Yunanistan'a terk edilen vakıflara gelir sağlayan bina ve arazinin çeşidi ve bunların sayıları verilmiştir (BOA.EV.d.25155).

Kazanın Yunanistan'a devri sırasında birçok arazi ve dükkânın terki de dönemin belgelerine yansımıştır. Bu doğrultuda Yenişehir-i Fenâr Kazasından Yunanistan'a terk edilen taşınmazın çeşidi ve miktarı şöyledir: Arsa (46), arzuhalci dükkânı (1), at pazarı (1), ahır (1), ambar (1), alacacı dükkânı (1), arabacı dükkânı (3), babuşçu dükkânı (14), bağ (30), bahçe (49), bakkal dükkânı (5), berber dükkânı (5), beşikçi dükkânı (3), boyacı dükkânı (1), çayır (1), çerçi dükkânı (2), çilingir dükkânı (3), çırkırçı dükkânı (1), dam (9), değirmen (18), dellal dükkânı (18), dalyan (4), debbağ dükkânı (2), demirci dükkânı (4), dişçi dükkânı (1), dut bahçesi (2), duvarcı dükkânı (1), dükkân (13), eğerci dükkâmı (5), ekmekçi dükkânı (1), ekmekçi fırını (2), eskici dükkânı (3), fındık bahçesi (4), hamam (3), han (10), hane (62), hasır dükkânı (1), havlu (7), helvacı dükkânı (3), hükümet konağı (1), kahvehane (14), kalaycı dükkânı (1), kantarcı dükkânı (1), kasap dükkânı (2), keresteci dükkânı (1), kışlak (3), kirahane (10), kiremit ocağı (1), kiremitçi dükkânı (1), konak (1), kunduracı dükkânı (4), kürkçü dükkânı (2), leblebici dükkânı (1), mağaza (4), manav (4), meyhane (3), meşelik (1), oda (4), otlak (11), saatçi dükkânı

(2), saraç dükkânı (2) sarraf dükkânı (2), semerci dükkânı (5), sergi (16), sofa (2), şıracı dükkânı (1), tahmishane (19), tarla (136), tenekeci dükkânı (1), terzi dükkânı (2), tütüncü dükkânı (4) ve iki adet yağcı sergisidir (BOA.EV.d.25155). Kazadaki emlakın Yunanistan'a terkiyle birlikte, sancağın en önemli Türk yerleşiminin tapusu Osmanlı'nın elinden çıkmıştır.

C. Tırhala Kazas'ndan Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Tırhala kazası Tırhala sancağının Yenişehir'den sonraki en büyük ve en ünlü şehridir (Yeralimpos, 1996: 61-62). Şehri fetheden Gazi Turuhan Bey ve diğer şahısların yaptırmış olduğu vakıflarla birçok medrese ve mektep şehri zenginleştirmiştir. Gazi Turuhan Bey'in türbesinin de aralarında bulunduğu bazı şeyh ve baba türbelerinin varlığı kaynaklara yansımıştır. XVII. yüzyılda otuz dört adet caminin varlığı bilinmekteyken günümüze sadece Kanunî Sultan Süleyman'ın eniştesi Osman Paşa'nın yaptırmış olduğu Osman Şah Cami ulaşabilmiştir (Gökacı, 2001: 406-407). Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde, Osman Şah Caminden başka Mustafa Paşa, Gazi Turuhan Bey, Lala Paşa, Akça, Alaca, Emin Bey camilerinden de bahsetmektedir (Çelebi, 2011: 202). Fakat en bilinen cami Mimar Sinan tarafından yapılan Osman Şah Camii ve külliyesidir (Eyice, 1955: 217). Cami ile ilgili Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“8 adet Cuma caminin seçkini, mükemmel ve mükellefi Osman Şah Cami'dir ki bir diyarda benzeri yoktur, ancak Tire, Manisa, Bursa ve İstanbul' da vardır. Gerçi küçüktür ama gayet aydınlık, süslü, mamur, gönül açıcı ibretlik bir yapıdır. Bunda olan yıldızlı avizeler, bunda olan mihrap ve minberdeki sanatlar, bunda olan şirinkarlık ve tasarruflar yapılmış ki övgücüler onun övgüsünde acizlerdir. Kısacası, güzelliği, hoşluğu ve zarıflığı övgüden hariç ve cevher saçan kalemlerin beyanının dışındadır. Gerçekten Sultan Süleyman Han Cami'ni yapan Abdülmennan Ağa oğlu Koca Mimar Sinan bu Allah evi cami yapıp var gücünü sarf etmiştir. Felek atlasında böyle bir işçiliği eskinin bir mimarı, mühendisi etmemiştir. Kıyamete kadar ebedi ola”⁴.(Çelebi, 2011: 200).

⁴ Evliya Çelebi'nin Tırhala'da eserlerinden bahsettiği Kara Osman Şah Bey, Yavuz Sultan Selim'in kızlarından Hanım Sultan'ın İskender Paşa ile evliliğinden doğan oğludur. İskender Paşa Fatih zamanında saraya alınmış, muhtemelen bostancı ocağında yetişmiş ve bostancıbaşılığa kadar yükselmiş bir zattır. Bostancıbaşılıktan önceki saray hayatı bilinmemektedir. Bkz: (Ünal, 2015: 30).

**Resim 2: Osman Şah Cami⁵
ve Türbesi**

Resim 3: Osman Şah Cami

Tırhala Kazası 1881 yılında, 1878 yılında yapılan Berlin Antlaşması'nın 24. maddesi gereğince Tesalya ile birlikte Yunanistan'a bırakılmıştır. Kazanın Yunanistan'a bırakılmasıyla birlikte buradaki çok sayıda Osmanlı hayratı ve emlakı da Yunanistan'a terkedilmiştir. Bunlar arasında; cami (7), mescid (11), mektep (3) zaviye (1), tekke (12), türbe (13), mezarlık (20), kabristan (13), namazgâh (2) dini ve vakıf yapılarının yanında çok sayıda dükkân ve arazi de bulunmaktadır. Dükkân ve arazi miktarları ise; arsa (31), ahır (3), bağ (10), bakkal dükkânı (9), bostancı dükkânı (11), çayır (4), çerçi dükkânı (2), çiftçi odası (1), çilingir (1), çömlekçi (1), dam (5), değirmen (5), debbağ dükkânı (5), demirci dükkânı (1), depo (3), dut bahçesi (2), eczacı dükkânı (3), ekmekçi dükkânı (1), ekmekçi fırını (2), hamam (2), han (2), hane (19), harman yeri (4), havlu (13), helvacı dükkânı (2), işçi dükkânı (1), kahvehane (4), kasap dükkânı (5), kirahane (119), meşelik (1), oda (1), otlak (1), sarap dükkânı (4), sarraf dükkânı (1), sebze/bostan dolabı (3), semerci dükkânı (1), sepetçi dükkânı (1), simitçi dükkânı (1), soğancı dükkânı (1), şekerci dükkânı (1), tarla (28), taş madeni (1), yemenici dükkânı (1) ve bir adet yemişçi dükkânıdır (BOA.EV.d.25155).

Kazanın devredilmesinden sonra, buradaki Türk nüfusunda büyük ölçüde azalma görülmüştür. Alman etnografi Gustav Weigand, 1880'de Tırhala'da iki bin kişilik Türk nüfusunun bulunduğunu ancak bunun 1889 yılında otuz aileye kadar indiğini belirtmiştir (Kiel, 2012: 116). Ayrıca şehirdeki İslâmî eserler de aynı hızla Yunanistan tarafından ortadan kaldırılmıştır. 1900 yılından kısa bir süre sonra buradaki İslami eserlerden Âbidevî Ömer Bey Bedesteni de yıkılmıştır. 1930'lu yıllarda ise bütün şehir, Avrupa planlarına göre tekrar inşaa edilmiştir. Büyük Cami ile Osman Şah Türbesi'nin yıkımı ise Franz Babinger ve Anastasis K. Orlandos'un girişimleri⁶ neticesinde önlenmiş ve sadece bu eserler ayakta kalabilmiştir. 1990'lı

⁵ Neval Konuk'un "Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi" eserinde Osman Şah Cami ve Türbesi'nin fotoğraflarına yer verilmiştir (Konuk, 2010: 393-401).

⁶ 1927 yılında Yunan Maarif Vekâlet'inin emri üzerine Yenişehir ve Tırhala'da araştırmalar yapan F. Babinger, Orlandos ile birlikte "Moschee und Grabmal des Osmân Schâh zu

yıllarda her iki eser de onarımdan geçirilmiştir. Kısmen Osmanlı, kısmen Sırp-Bizans yapımı olan Tırhala Kalesi de bugüne ulaşan eserler arasına girebilmiştir (Kiel, 2012: 115).

D. Golos Kazasından Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Yunanistan'ın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Golos, Antik Magnesia bölgesinde yer alan bir liman şehridir. Aynı zamanda Tesalya'nın deniz kenarında bulunan tek şehridir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Golos, şimdi ise Volos adıyla isimlendirilmiştir. Osmanlı döneminde, Vilayet-i Rumeli Şarki'nin güney sınırını oluşturmuştur. Tesalya bölgesinin denize açılan kapısı durumundaki kaza, gerek erzak gerek asker sevkiyatında devletin önemli üssü konumunda olmuştur. Tesalya bölgesinden İstanbul'a sevk edilecek buğdaylar bazen Golos kazasındaki değirmenlerde öğütülerek kazanın iskelesinden gönderilmiştir (Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:3, 1293/1876: 129).

Osmanlı hâkimiyeti zamanında Golos'ta mevcut olan bir Türk köprüsü, ayrıca Hüseyin Ağa, Haydar Bey, Sultan Süleyman ve Eski camileri (Bıçakçı, 2003: 119), Yunanistan'ın bilinçli yok etme politikasıyla ortadan kaldırılmıştır. 1880'li yıllara gelindiğinde Osmanlı hâkimiyetindeki Golos'tan devlete sadece Duyun-u Umumiye'ye olan borcu miras kalmıştır.

Golos'un 1881 yılında Yunanistan'a devredilmesiyle kazaya ait bütün emlak ve hayratın devri de gerçekleşmiştir. Devri gerçekleşen hayrat ve onlara gelir sağlayan bina ve arazi çeşidi ve miktarı şu şekildedir: cami (7), mescid (6), mektep (8), arsa (15), bağ (2), bahçe (14), dam (6), değirmen (1), dükkân (48), ekmekçi fırını (1), hamam (1), hane (5), kahvehane (2), kale (1), köşk (1), mağaza (6), yağhane (2), yonca bahçesi (1) ve bir adet zeytinlik (BOA.EV.d.25155).

Golos kazasındaki Türk eserlerinden hiçbiri günümüze ulaşamamıştır (Bıçakçı, 2003: 119). Şehirde 1920'li yıllara kadar birkaç Türk ailesi kalmış ve onlar da daha sonra Türkiye'ye göç etmişlerdir (Sami, 1314: 32,84; Gökaçtı, 2001: 417, Akyay, 2001, 42).

E. Çatalca (Farsala) Kazasından Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Antik devirlerde Farsala adında bağımsız bir şehir devleti olan Çatalca, oldukça eski bir tarihe sahiptir. Şehrin etrafında antik dönemlerden kalan tarihi eserler oldukça fazladır. Osmanlı idaresi zamanında Çatalca, dört yüz yirmi beş haneli (Yanya vilayet salnamesi def'a 4, 1266: 158) yaklaşık beş bin kişilik bir nüfusa sahiptir. Ayrıca şehirde 6 cami, 1 medrese ve pek çok tekke bulunmaktadır.

Trikkala. Ein Werk: des Baumeisters Sinân, Praktika tes Akademias Athenön" isimli eseri yayınlamıştır. Eserde caminin tamamen kaybolduğunu ve çarşı civarında toprak tesviyesi esnasında temellerinin gözüktüğünü yazmaktadır. (Bıçakçı, 2003: 375).

Bu tekkelerden en büyüğü Durbalı Baba türbesi bitişiğinde bulunan, birçok vakıfları da olan Bektaşî Tekkesidir (Sami, 1306: 1867).

Resim 4: Durbalı Baba Türbesi ve bitişiğindeki Bektaşî Tekkesi⁷

Kazada bulunan Bektaşî Tekkesi Osmanlı döneminde daha çok Arnavutluk'taki Bektaşî Tekkeleri ile irtibat halindedir. Tekkede Türk asıllı Bektaşîler değil, daha çok Arnavut asıllı Bektaşîler yaşadığından, tekke Lozan Antlaşmasına dâhil edilmemiş, Arnavut Manastırı olarak varlığını sürdürmüştür. 1950 yılında Yunan Devleti, tekkenin vakfına ait topraklarına el koymuş ve toprakları çevre köylere dağıtmıştır. 1990'lı yıllarda fanatik Yunan milliyetçileri türbeler ve mezar taşlarına zarar vermiştir (Konuk, 2010: 498-508).

Çatalca kazasındaki söz konusu türbe ve tekkeye el konulmasının yanı sıra buradaki Osmanlı mirasının bir kısmının da doğrudan Yunanistan'a terk edildiği, dönemin belgelerine yansımıştır. Kazanın Yunanistan'a devri ile birlikte çok sayıda hayrat ve ona bağlı dükkân ve arazinin de terki gerçekleşmiştir. Bunlar arasında cami (22), mescid (21), mektep (22), medrese (1), tekke (1), türbe (5), mezarlık (7), kabristan (2), dede mezarı (1), derslane (1) bunların yanında arsa (11), ahır (8), babuşçu dükkânı (1), bağ (1), bahçe (1), bakkal dükkânı (4), berber dükkânı (4), boyacı madeni (1), bozacı dükkânı (1), çerçi dükkânı (3), dam (3), değirmen (2), demirci dükkânı (1), dükkân (7), ekmekçi fırını (1), hamam (7), han (2), hane (15), havlu (3), helvacı dükkânı (1), hırdavatçı dükkânı (1), kahvehane (4), keresteci dükkânı (1), konak (2), kunduracı dükkânı (2), mağaza (3), mahkeme konağı (1), otlak (2), saatçi dükkânı (1), samanlık (7), sergi (10), tarla (3), tenekeci dükkânı (1), terzi dükkânı (1) ve üç adet tütüncü dükkânı bulunmaktadır (BOA.EV.d.25155).

⁷ Resim, Neval Konuk'un Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi eserinden alınmıştır (Konuk, 2010: 498).

Kardice Kazasından Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Kardice, uzun süre Yenişehir Fenâr Kazasının bir nahiyesi olarak idari taksimatta yerini almıştır. Fakat XIX. yüzyılın son çeyreğinde Kardice, Tırhala Sancağı'nın bir kazası konumuna getirilmiştir.

Evliya Çelebi Kardice'de dokuz cami ve mescit, mektep, han ve hamam olduğunu yazmıştır (Çelebi, 2011: 211). Bunlardan bazıları: Atik Cami, Çavuş Mahallesi Cami, Emin Bey Cami, Karaca Mahallesi Cami, Kasım Çavuş Cami, Mehmet Emin bey ve Mehmet Ağa Cami, Müstakim Efendi Cami, adı bilinmeyen bir tekke, üç han ve yine adı bilinmeyen bir hamamdır (Ayverdi, 1981: 314-315; Bıçakçı, 2003: 220).

Sancağın Yunanistan'a terki sırasında kazanın aşağıda isim ve sayıları belirtilen emlakının devri de belgelere yansımıştır. Belgelerden ulaştığımız bilgiler çerçevesinde kazadan Yunanistan'a terk edilen Osmanlı mirası arasında; cami (22), mescid (5), mektep (13), medrese (1), türbe (1), mezarlık (2), kabristan (13) bunların yanında arsa (2), çayır (2), çilingir dükkânı (3), değirmen (2), duhan havlusu (17), dükkân (2), ekmekçi dükkânı (2), hallaç odası (1), hane (3), havlu (1), kahvehane (1), kasap dükkânı (2), kirahane (6), mağaza (1), saraç dükkânı (1), tarla (69) ve bir adet yaylak bulunmaktadır (BOA.EV.d.25155).

F. Ermiye Kazasından Yunanistan'a Terk Edilen Osmanlı Mirası

Ermiye kazası, Tesalya'nın güneydoğu taraflarında, Golos körfezinin batı yakasında ve deniz sahilinden bir saatlik uzaklıkta bulunan bir şehirdir (Yanya vilayet salnamesi def'a 4, 1266: 168). Osmanlı idaresi zamanında kaza merkezi olup, çoğu Müslümanlardan oluşmak üzere 2500 kişilik bir nüfusa, dört yüz haneye, yüz kadar dükkân ve kahvehane, beş camiye, iki medreseye, bir sıbyan ve bir Hristiyan mektebine, bir adet hamam ve bir taburluk kışlaya sahiptir. Su kaynakları bol ve iklim açısından nispeten yumuşak bir havaya sahiptir. Ermiye'nin, 1881 yılında Yunanistan'a ilhaki üzerine Müslüman halkın çoğu Osmanlı ülkesine göç etmiş, bu sebeple kazanın nüfusu ve bayındırlığı azalmıştır. Şehirde Barbaros Hayreddin Paşa tarafından inşa ettirilmiş Semerkandlı Şeyh Ali türbesi bulunmaktadır (Sami, 1306: 841; Akyay, 2001: 43).

Ermiye Kazası, sancağın diğer kazaları gibi 1881 yılında Yunanistan'a devredilmiştir. Kazanın Yunanistan'a terki sırasında devredilen hayrat ve onlara gelir getiren taşınmazın çeşidi ve miktarı şöyledir: cami (7), mescid (9), mektep (3), medrese (1), mezarlık (2), kabristan (1) bunların yanında arsa (2), bahçe (2), belediye konağı (1), dükkân (31), ekmekçi fırını (3), hamam (1), hane (3), havlu (3), kahvehane (1), lokanta (1) ve beş adet tarla bulunmaktadır. Kazadaki mekteplerden biri Hristiyan mektebi olarak eğitim-öğretime devam etmiştir (Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:2, 1292/1875: 129).

Tırhala sancağından Yunanistan'a terkedilen mahallerde mevcut vakıfların bina ve emlakının 1299/1882'de muhasebe kaydı oluşturulmuştur. Vakfa gelir sağlayan bakkal, sarraf dükkânları; hamamlar, orman, otlak, çayırılık, kışlak, bostan,

tarla, çiftlik, meşelik, hane, harim, kiremit ocağı, değirmen türünden mülklerin toplam kıymeti 806.824 kuruş olarak kaydedilmiştir (BOA.EV.d.25155; Değerli, 2016: 22). Dönemin belgelerine yansıdığı kadarıyla Yunanistan'a terk edilen Osmanlı mirasının çeşidi ve sayıları aşağıda detaylandırılmıştır (BOA.EV.d.25155).

Tablo 1: Tırhala Sancağı'ndan Yunanistan'a terk edilen hayratın bulunduğu kaza, çeşidi ve sayıları

Hayratın Çeşidi	Yenişehir Kazası	Tırhala Kazası	Golos Kazası	Çatalca Kazası	Kardıçe Kazası	Ermiye Kazası	Toplam
Cami	72	7	7	22	22	7	137
Mescid	87	11	6	21	5	9	139
Mektep	39	3	8	22	13	3	88
Medrese	8			1	1	1	11
Tekke	8	12		1			21
Türbe	19	13		5	1		34
Sebil	13						13
Mezarlık	51	20		7	2	2	80
Esir Mezarı	2						2
Kabristan	8	13		2	13	1	37
Dergâh	2						2
Namazgâh		2					2
Zaviye		1					1
Dede Mezarı				1			1
Dershane				1			1

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, Yenişehir-i Fenâr'da Osmanlı mirasının diğer kazalara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Hiç şüphe yok ki bunda Yenişehir-i Fenâr kazasında Türk nüfusun yoğun olarak yaşaması etkili olmuştur. Aynı doğrultuda Çatalca kazası da Yenişehir-i Fenâr'dan sonra en fazla Türk nüfus yoğunluğunun ve Osmanlı mirasının bulunduğu kaza olmuştur. Golos, sancağın diğer kazalarına göre en az Osmanlı mirasının olduğu kazadır. Kazanın ticaret şehri olması ve genel olarak Rum tüccarların burada faaliyet gösterip ikamet etmesi burada Osmanlı yapılarının inşasını sınırlandırmış olması kuvvetle muhtemeldir. Önemli bir detayı da burada ifade etmek gerekmektedir. Vakıf defterinde Golos kazasında herhangi bir türbe kaydına yer verilmediği halde kazada altı adet türbenin varlığı dönemin başka kayıtlarına yansımıştır (Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:1, 1292/1875: 114). Yine vakıf defterinde sekiz adet mektebin varlığı kayda geçmişken defterin tutulduğu tarihle aynı tarihlerdeki başka bir kaynakta kazada elli üç adet mektebin eğitim-öğretime devam ettiğine yer verilmiştir (Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:1, 1292/1875: 114). Bu bilgiler doğrultusunda elimizdeki vakıf defterindeki bilgiler sancaktan Yunanistan'a terk edilen eserlere örnek gösterilebilir. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi sancak

genelindeki eserlerin genelini ifade etmekten çok uzaktır. Yukarıda verdiğimiz örnekler çerçevesinde aynı dönem kaynaklar olmasına rağmen eserlerin sayısı hakkındaki farklılık görülmüştür. Bu farklılık, defterde sadece vakfa ait eser ve onlara gelir sağlayan emlakta yer verilmesinden kaynaklanmıştır.

Tablo 2: Tırhala Sancağından Yunanistan'a terk edilen vakıflara bağlı ve onlara gelir getiren dükkân ve arazinin bulunduğu kaza, emlakın çeşidi ve sayısı

Taşınmazın Cinsi	Yenişehir Kazası	Tırhala Kazası	Golos Kazası	Çatalca Kazası	Kardıçe Kazası	Ermîye Kazası	Toplam
Arsa	46	31	15	11	2	2	107
Arzuhalci Dükkânı	1						1
At Pazarı	1						1
Ahır	1	3		8			12
Ambar	1						1
Alacacı Dükkânı	1						1
Arabacı Dükkânı	3						3
Babuşçu Dükkânı	14			1			15
Bağ	30	10	2	1			43
Bahçe	4		14	1		2	21
Bakkal Dükkânı	5	9		4			18
Belediye Konağı						1	1
Berber Dükkânı	5			1			6
Beşikçi Dükkânı	3						3
Bezci Dükkânı	1						1
Bostancı Dükkânı		11					11
Boyacı Dükkânı	1						1
Boyacı Madeni				1			1
Bozacı Dükkânı				1			1
Çayır	1	4			2		7
Çerçi Dükkânı	2	2		3			7
Çiftçi Odası		1					1
Çilingir Dükkânı	3	1			3		7
Çıkrıkçı Dükkânı	1						1
Çömlekçi Dükkânı		1					1
Dam	9	5	6	3			23
Değirmen	18	5	1	2	2		28
Dellal Dükkânı	13						13
Dalyan	4						4
Debbağ Dükkânı	2	5					7
Demirci Dükkânı	4	1		1			6
Depo Dükkânı		3					3
Dişçi Dükkânı	1						1
Dut Bahçesi	2	2					4

Tırhala Sancağı'ndan Yunanistan'a Terkedilen Osmanlı Mirası / Ferdi ÇİFTÇİOĞLU

Duhan Havlusu					17		17
Duvarcı Dükkânı	1						1
Dükkân	13		48	7	2	31	101
Eczacı Dükkânı		3					3
Eğerci Dükkânı	5						5
Ekmekçi Dükkânı	1	1			2		4
Ekmekçi Fırını	2	2	1	1		3	9
Eskici Dükkânı	3						3
Fındık Bahçesi	4						4
Hamam	3	2	1	1		1	8
Hallaç Odası					1		1
Han	10	2		2			14
Hane	62	19	5	15	3	3	107
Hasır Dükkânı	1						1
Harman Yeri		4					4
Havlu	7	13		3	1	3	27
Helvacı Dükkânı	3	2		1			6
Hırdavatçı Dükkânı				1			1
Hükümet Konağı	1						1
İşçi Dükkânı		1					1
Kahvehane	14	4	2	4	1	1	26
Kalaycı Dükkânı	1						1
Kale			1				1
Kantarcı Dükkânı	1						1
Kasap Dükkânı	2	5			2		9
Keresteci Dükkânı	1			1			2
Kışlak	3						3
Kirahane	10	119			6		135
Kiremit Ocağı	1						1
Kiremitçi Dükkânı	1						1
Konak	1			2			3
Köşk			1				1
Kunduracı Dükkânı	4			2			6
Kürkçü Dükkânı	2						2
Leblebici Dükkânı	1						1
Lokanta						1	1
Mağaza	4		6	3	1		14
Mahkeme Konağı				1			1
Manav	4						4
Meyhane	3						3
Meşelik	1	1					2
Nalbant Dükkânı		1					1
Oda	4	1					5
Otlak	11	1		2			14
Saatçi Dükkânı	2			1			3
Samanlık				7			7
Saraç Dükkânı	2	4			1		7
Sarraf Dükkânı	2	1					3

Sebze/Bostan Dolabı		3					3
Semerci Dükkânı	5	1					6
Sepetçi Dükkânı		1					1
Sergi	16			10			26
Simitçi Dükkânı		1					1
Sofa	2						2
Soğancı Dükkânı		1					1
Şekerci Dükkânı		1					1
Şıracı Dükkânı	1						1
Tahmishane	19						19
Tarla	136	28		3	69	5	241
Taş Madeni		1					1
Tenekeci Dükkânı	1			1			2
Terzi Dükkânı	2			1			3
Tüfekçi Dükkânı				2			2
Tütüncü Dükkânı	4			3			7
Yağcı Sergisi	2						2
Yaylak					1		1
Yemenici Dükkânı		1					1
Yemişçi Dükkânı		1					1
Yağhane			2				2
Yonca Bahçesi			1				1
Zeytinlik			7				7

Yunanistan-Osmanlı arasında üç yıl süren sınır düzenlemesinin ardından Eylül 1881'de başlayan sınır görüşmeleri, Kasım 1881'de son bulmuş ve Büyük Güçler'in ara buluculuğu ile sınır yeniden çizilmiştir. Yeni çizilen sınır doğrultusunda Tesalya bölgesi yani Tırhala Sancağı Yunanistan'a bırakılmıştır. Yenişehir-i Fenâr, Tırhala, Çatalca, Golos ve Ermiye kazalarındaki yukarıda çeşidi ve sayısı verilen mirasın Yunanistan'a terkiyle birlikte sancağın tapusu da Yunanistan'a devredilmiştir.

SONUÇ

Osmanlı Balkan hâkimiyeti yüzyıllarca devam etmiştir. Bu süreçte hemen her alanda bölge tam anlamıyla Türk-İslam yerleşimi silüeti kazanmıştır. Bölgenin bu kimliği kazanmasında en büyük rolü ise vakıflar ve vakıflar aracılığıyla oluşturulan dini, sosyal ve mimari yapılar üstlenmiştir. Bu eserler Osmanlı Devleti'nin vakıf kültürüne gösterdiği önem doğrultusunda uzun yıllar varlığını sürdürebilmiştir. Vakıflar sayesinde birçok eser geçmişten bu günlere gelebilme imkânı bulabilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda, kuruluşundan itibaren vakıf kültürüne bağlı birçok eser inşa ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Balkan ülkeleri arasında en fazla vakfın Yunanistan'da olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Keza Yunanistan, Balkanlarda Türk hâkimiyetine en erken giren ülkeler arasındadır. Bu bağlamda Osmanlı mimari eserleri ve kültürel kalıntılarının burada sayıca fazla olması bu esasa dayanmaktadır. Fakat bugün Yunanistan'da ayakta kalabilen

Osmanlı mimari eseri ve mirası yok denecek düzeydedir. Keza Türklerin bölgeden çekilmeleri sırasında terk ettikleri cami, han, hamam, mektep vs. yapılar, Yunanistan tarafından farklı amaçlarda kullanılmıştır. Camilerin kiliseye dönüştürülmesi, kendilerine mal etmek için saat kulelerine haç takılması bunlardan sadece birkaçıdır. Bazı yapıların yıkıldığını bazılarının ise yıkılmakta olduğunu, kalanlarının büyük bir bölümünün ise Yunan devletinin mal varlığı olarak kabul edildiğini yapılan araştırmalar ortaya koymuştur.

Türklerin Tırhala sancağını terki sırasında bölgedeki miras Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş, yok edilmiş ve bazıları da Yunanistan'ın mal varlığına dâhil edilmiştir. Keza sancağın oturduğu Tesalya bölgesinin aidiyeti hususunda yapılan 1878 Berlin Antlaşması ve bu antlaşmayı tamamen neticelendiren 1881 İstanbul Antlaşması, devletin buradaki tapusunu da Yunanistan'a teslim etmiştir. 1882 yılı vakıf defterindeki bilgiler doğrultusunda sancak dâhilinde bulunan kazalardaki birçok cami, medrese, mektep, vs. ve bunlara gelir sağlayan dükkân ve arazinin terki de gerçekleşmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin sancak dâhilindeki tapusu tamamen Yunanistan'a verilmiştir. Oysa sancağın oturduğu Tesalya bölgesi devletin Balkan topraklarındaki ilk fetihleri arasında yer almıştır. Bu doğrultuda bölgenin Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı süre içinde burada birçok kültürel miras ögesi oluşturulmuştur. Tırhala sancağındaki Osmanlı kültürel ve demografik birikimi uzun yıllar artarak devam etmiş, Yunan İsyanı sonrasında krallığın kurulmasıyla bu birikim kesintiye uğramıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığı ise bölgedeki Osmanlı kültürel mirasını olumsuz etkilemiştir. Tesalya bölgesinin 1881 İstanbul Antlaşmasıyla Yunanistan'a terk edilmesiyle Tırhala sancağı bütün her şeyi ile Yunanistan'a terk edilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgesi

BOA.EV.d.25155. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Defterleri)

Salnameler

Yanya Vilayet Salnamesi Def'a: 1, (H.1288-M.1871).

Yanya Vilayet Salnamesi, Def'a: 2, (H.1292-M.1875).

Yanya Vilayet Salnamesi, Def'a:3, (H.1293-M.1876).

Yanya Vilayet Salnamesi, Def'a: 4, (H.1294-M.1877).

Tetkik Eserler

Akyay, Bülent (2001), Tesalya Meselesi (1881), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Tarihi Bilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- Ayverdi, Ekrem Hakkı (2000), Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Cilt.4, Kitap 5, İstanbul.
- Bıçakcı, İsmail (2003), Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri, İstanbul.
- Çam, Nusret (2000), Yunanistan'daki Türk Eserleri, Ankara.
- Çelebi, Evliya (2011), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, 8. Kitap, 1. Cilt, İstanbul.
- Değerli, Ayşe (2016) Turahanzade Ömer ve Oğlu Hasan Bey'in Tırhala Sancağındaki Vakıfları (1484-1881), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Denizli.
- Delilbaşı Melek- Muzaffer Arıkan (2001), Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala I, Ankara.
- Doğru, Halime (2015), Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Cilt: I, Sayı: 66, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Eyice, Semavi (1955), Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri, Türkiyat Mecmuası, Cilt:12.
- Gökacı, Mehmet Ali (2001), Geographika: Yeniden Keşfedilen Yunanistan, İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, Mehmet (2013), Yunanistan, *TDVİA*, Cilt: 43.
- Halaçoğlu, Yusuf (1974), Tesalya Yenişehir ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma, *GDAAD*, Sayı:2-3.
- İbrahimgil, Mehmet Zeki (2015), Balkan Ülkelerinde Osmanlı Eserleri Üzerine İstatistik Durum, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Cilt: II, Sayı: 67, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- İnalçık, Halil (2005), Türkler ve Balkanlar, *BALTAM Türklük Bilgisi* 3, Prizren.
- İnbaşı, Mehmet (2015), Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Cilt: I, Sayı: 66, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Jorga, Nicolae (2009), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul.
- Kayapınar, Levent (2004), Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2004/1, sayı 8.
- Kaymakçı, Mustafa-Özgün Cihan (2016) Rodos ve İstanköy Türklüğü, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir.
- Kiel, Machiel (2011), "Tesalya", *TDVİA*, Cilt: 40.

- Kiel, Machiel (2012), “Tırhala”, *TDVİA*, Cilt: 41.
- Konuk, Neval (2010), Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Moğol, Hasan (2015), Osmanlı Devleti'nde Balkanlarda İskân Siyaseti, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Cilt: I, Sayı: 66, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Pitcher, Donald Edgar (2001), Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (1306), “Çatalca”, *Kâmûs'l Â'lâm*, Cilt: 3, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (1306), “Ermîye”, *Kâmûs'l Â'lâm*, Cilt: 2, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (1306), “Tesalya”, *Kamûsü'l-A'lâm*, Cilt: 3, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (1314), “Golos” *Kâmûsü'l-A'lâm*, Cilt: 5, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (1314), “Kardıçe”, *Kâmûs'l Â'lâm*, Cilt: 5, İstanbul.
- Selçuk, Hava (2015), Rumeli'ye yapılan İskânlar Neticesinde Kurulan Yeni Yerleşim Yerleri (1432-1481), Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Cilt: I, Sayı: 66, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Serbestoğlu, İbrahim (2014), Yunanistan'a Geçiş Sürecinde Tesalya Müslümanlarının Durumu, *Bellekten*, Cilt: LXXXVIII, Sayı: 283, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali (2015), Evliya Çelebi'ye Göre Tırhala'da Osman Şah'a Ait Eserler, I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, Saraybosna.
- Yeralimpos, Alexandra (1996), Tanzimat Döneminde Kuzey Yunanistan'da Şehircilik ve Modernleşme (1839'dan 19. yüzyıl sonuna), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, ed. Paul Dumont-François Georgeon, Çev. Ali Berktaş, İstanbul.

İnternet Bağlantıları

<http://www.akyazi.net/20-yy-baslarinda-balkanlar-29390h.htm>, (Erişim tarihi: 06.05.2018).